

Hautzinger Zoltán

A katonai büntetés-végrehajtási jog jellemzői

*„Idegen földön, katonabörtön rideg és reménytelen magányában,
a padmalyt nézve, egyszerre csak összeomlottak körülöttem a falak...”*

(Bródy Sándor: Apró regények, 1893)

1. Bevezetés

Az állandó katonai szervezetek fegyelmét fenntartani hivatott büntetőjog küldetését a kiszabott büntetések végrehajtásával teljesíti be. Nem túlzás azt állítani, hogy a katonai büntetőjog legfontosabb célját, a katonai rend védelmét a büntetőeljárás keretében kiszabott – anyagi jogilag szabályozott – büntetések végrehajtásán keresztül éri el. Ugyanakkor az is vitathatatlan, hogy a büntetés-végrehajtás a büntető anyagi jogi szabályoktól eltérően nem alapvető feltétele a büntetőjogi felelősségre vonásnak, hanem csak következménye és eszköze.

A katonai bűncselekmények és büntetések meghatározásának párhuzamossága a katonai büntetőjog kezdetleges normái óta megfigyelhető. A büntetni rendelt cselekmények melletti büntetések végrehajtásának módjáról azonban már kevesebbet tudunk. Ugyan Anonymus óta vagy a Csíki Székely Krónikából ismerhetjük, hogy a vezérek honfoglalás előtti vérszerződésében milyen szankciók jelentek meg (*„Ha valaki az utódok közül hűtlen lenne a fejedelem személyéhez és viszályt támasztana a vezér és rokonai közt, ontassék vére úgy, mint az ő vérük omlott az Álmosnak tett esküjök alkalmával,“* avagy *„...aki a nemzetgyűlésekre, vagy a hírnökök hadbaszólítására a táborban nem jelenik meg, és elmaradásának okát nem adja, ketté hasíttassék, vagy szolgaságra tasztassék“*), illetve, hogy a magyarság történetében később a katonai deliktumokhoz milyen büntetések kapcsolódtak (például Zsigmond idejében *„ki a hadseregbe későn jő vagy innen titkon avagy vakmerően eltávozik, fekvő jószágait veszíti“*), nem beszélve II. Rákóczi Ferenc Hadi Törvényeinek fejlett szankciórendszeréről¹ csak következtethetünk, hogy azok végrehajtásáról hogyan gondoskodtak. Az általános büntetések fogantatásához hasonlóan vélhetőleg a katonai szankciók végrehajtása is a szokáson alapult, általános volt a halálbüntetés és a testi fenytetés, nem volt jellemző büntetés ugyan-

¹ Az Ónodon több mint három évszázaddal ezelőtt Hadi Regulák, Artikulusok, Edictumok és Törvények címmel elfogadott katonai büntető-jogsabály gyűjtemény a büntetésnemek körében meghatározta a halálbüntetést (i. akasztás, megégetés, fejtétel, fenyársalás, agyonlövés, illetve más halálbüntetés), a szabadságvesztést (úgy mint: fogság, megtömlőcöztetés), a testi fenytetés vagy csonkítást (vesszőfutás, botbüntetés, nyelvváltás), valamint a becsületvesztő vagy becsületvesztő büntetéseket (tiszt és becsületvesztés, hadseregből kicsapás, pénz és vagyónvesztés).

akkor a szabadságvesztés.² A királyi hadseregben alkalmazott büntetés volt a botozás (an Leib), becsületvesztés, pénzbírság, a zsold elvonása, a Feldmarschall (tábornok) által való dorgálás, a kikötés és a vasraverés.³

A büntetés-végrehajtás általános gyakorlata külföldön és Magyarországon egyaránt a XVIII. századig jobbra a kínpadra szorítkozott. A büntetés célja a megtorlás és az elrettentés volt. A büntetési nemek körében ismertek voltak a halálbüntetés, a testcsonkítás, a testfenyítés (botozás, vesszőzés, korbácsolás, megbélyegzés, böjtöltetés stb.), a megszégyenítő büntetések (hajljenyírás, vezeklés, megkövetés, közszemlére tétel), a vagyonbüntetés (megváltás, vagyonek Kobzás, jószágvesztés) és a szabadságbüntetések közül elsősorban a szolgaságra vetés avagy a számkivetés.⁴ A büntetés-végrehajtás elméleti műveléséről a felvilágosodás koráig nem lehet beszélni. Ekkor a „fény századának” képviselői, filozófusok és politikusok egységesen szólaltak fel, és tettek a kegyetlen büntetések és kivégzések tömeges gyakorlata ellen.⁵ Az állami büntetőhatalom intézményesítése Michel Foucault szerint a börtön felbukkanásával kezdődött meg,⁶ amelynek következtében a büntetés-végrehajtáson belül egy önálló büntetőjogi tudományág, a börtönügy kezdte bontogatni szárnyait. Ahogy Horváth Tibor fogalmaz az igazságos és humánus büntetések követelése utat nyitott a büntetési elméletek előtt, megkezdődött a büntetőjog büntetéstani fertályának tudományos művelése.⁷

A katonai büntetések végrehajtására vonatkozóan a XIX. században született elméleti munkákban sem olvashatunk sokat. Az általános büntetés-végrehajtás tudományos alapjait lefektető hazai szerzők közül Balla Károly pusztán annak a lehetőségét veti fel, hogy az általános büntetesként eltörölni javasolt testi fenyítések (pálcáztatás, korbácsolás) fenntartását egyedül a katonaságnál (tengerészetnél) érdemes megvitatni, ha a rendes eljárás lefolytatására nincs mód és lehetőség.⁸ Pulszky Ágost és Tauffer Emil börtönügyi munkájában csak említést tesz egyes német területen katonai fegyencek számára is működő intézetekről,⁹ míg Tóth Mór a katonai fegyelem általános büntetés-végrehajtási viszonyok közötti szükségszerűségéről elmélkedik.¹⁰

A katonai büntetés-végrehajtás ettől függetlenül e korban már létezett. Ennek legékebb bizonyítéka Gábor Gyula XX. század elején készült munkája, amely a teljes-

-
- 2 Vö. Mezey Barna: Az ónodi országgyűlésen elfogadott katonai szabályzatok jogtörténeti jelentősége. In: Bögöly Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma. Kódex Nyomda Kft. Pécs, 2007. 172-175. o.
 - 3 Vö. Büntetések a XVI. században. In: Kocsis Bernát (szerk.): Válogatás a magyar hadügy írásából. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1986. 200. o.
 - 4 A büntetőjogi büntetések történeti rendszerciről és azok végrehajtásáról lásd bővebben: Béli Gábor: Magyar Jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs, 2000. 166-178. o.
 - 5 Vö. Mezey Barna: A polgári börtönügyi tudományosság a XIX-XX. század Magyarországon. In: A magyar börtönügy kutatásának alapjai. Jogtörténeti Értekezések 20. Budapest, 1997. 6. o.
 - 6 Michel Foucault: Felügyelet és büntetés. A börtön története. Gondolat. Budapest, 1990. 176. o.
 - 7 Vö. Horváth Tibor: A büntetési elméletek fejlődésének vázlata. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1981. 43. o.
 - 8 Vö. Balla Károly: Vélemény a büntetésmód javítása iránt. Trattner – Károlyi. Pest, 1841. 29. o.
 - 9 Vö. Pulszky Ágost – Tauffer Emil: Börtönügy múltja, elmélete, jelen állása külön tekintettel Magyarországra. Emich Gusztáv. Pest, 1867. 255. o.
 - 10 Vö. Tóth Mór: Tanulmányok a börtönügy terén. Érseki Lícium Nyomdája. Eger, 1874. 119. o.

ség igényével, a legapróbb részletekig kiterjedően dolgozza fel a katonai büntetőrendszer sajátosságait.¹¹ E mű értékét növeli, hogy azzal kapcsolatban a katonai büntetés-végrehajtásra vonatkozóan ismert Keresztes Károly, Král Miklós és mindenekelőtt Vámbéry Rusztem véleménye is. Utóbbi Gábor írásából azt a tanulságot vonja le, hogy „...úgy látszik, mintha a katonai és polgári administratio közt fordított viszony állana fenn. A katonai büntetőket ugyanis bizonyos civilisztikus légység jellemzi, míg fegyintézeteknek némelyikében (ahogy arra Tóth Mór fentebb már utalt – kiemelés a szerzőtől) *ú.n. katonai szigorral találkozunk, mely a vasfegyelemben keresi a büntetés végrehajtásának magvát, a mi kissé sajátos ellentétben áll az ugyanott folytatott szelid munkanemekkel.*”¹² Ennek oka az a korabeli felismerés volt, hogy a katonai büntetések általános szankcióktól eltérő célja nemcsak az elkövető visszatartása további bűncselekmények megvalósításától, hanem az is, „...*hogy a katonai fegyelem és rend által szabályozott külön társasághoz, ehhez a corpus in corpore-hez szoktassa hozzá.*”

Gábor Gyula írásának további sajátossága, hogy annak monografikus értéke még egy évszázad távlatából is számottevő. Sajnálatosan az elmúlt évtizedekben hasonló munka mind a mai napig nem látott napvilágot, a katonai büntetés-végrehajtásra csak kisebb lélegzetű tanulmányok, írások vonatkoznak. Ez ugyanúgy igaz a büntetés-végrehajtás általános szakirodalmára is, amely szintén nem foglalkozik főhelyen a katonai büntetések végrehajtásának elméletével és gyakorlatával. Megjegyezzük e tanulmány célja sem az, hogy Gábor Gyula példáját kövesse, csupán arra vállalkozik, hogy a katonai büntetőjog részeként megvizsgálja a katonai életviszonyokra kiszabható szankciók végrehajtásának legfőbb jellemzőit.

2. A katonai büntetés-végrehajtási jog fogalma, funkciói

A katonai büntetőjoghoz kapcsolódó specialitás elve indokolja, hogy a katonai életviszonyok sajátosságaira tekintettel lévő katonai büntető anyagi jog és eljárásjog keretei között kiszabott büntetések végrehajtására is sajátos szabályok vonatkozzanak. A katonai büntetés-végrehajtási jog azonban a katonák sajátos helyzete miatt nem öleli fel mindazokat a területeket, amelyekre az általános büntetés-végrehajtási jognak rálátása van. A katonai büntetés-végrehajtási jog ugyanis alapvetően a büntetőszankciók, illetve a büntetőeljárásban alkalmazott kényszerintézkedések végrehajtásával foglalkozik. Tekintettel a katonai szolgálat büntetés-végrehajtást követő folytatásának követelményére, a katonai büntetés-végrehajtás logikailag nem terjed ki a szabadságvesztésből szabadultak utógondozására. Szintén nem része e diszciplinának a kisebb normasértések-ből eredő személyi szabadságot korlátozó büntetések (szabálysértési őrizet vagy elzárás) végrehajtása, mivel azok a katonai fegyelmi jog szerint kizártak.

A katonai büntetés-végrehajtási jog nem homogén területen értelmezhető, és céljai is különbözőek. Más a katonai büntetés rendeltetése olyan elkövető esetében, aki szolgálatban megtartható, és más olyan személy esetében, aki nem. Szintén eltérő célok fogal-

11 Gábor Gyula: A katonai büntetőrendszer. Magyar Jogászegyleti Értekezések. Budapest, 1904.

12 Vámbéri Rusztem felszólalása. In: Gábor Gyula: i.m. 75. o.

mazhatók meg azoknál, akiket katonai bűncselekmény miatt ítélnék el, mint akiket köz-törvényes, de a katonai szolgálattal összefüggő bűncselekmény miatt, és elhatárolási állapot jelenthet az is, ha a büntetőeljárást belföldön, illetve – ún. missziós katonai vagy rendvédelmi egységekre gondolva – külföldön, tábori körülmények között folytatják le.

A katonai büntetés-végrehajtási jog funkciója elsősorban a katonai büntetőjog leg-főbb célméletéhez, a katonai rend védelméhez kapcsolódik. A katonai büntetőjogi fe-lelősségre vonási eljárás során kiszabott szankciók érvényesítésének elsősorban azt az üzenetet kell továbbítania, hogy a katonai renddel ellentétes magatartások tanúsítása helytelen. Ennélfogva a katonai büntetések és végrehajtások egységes célja a civil tár-sadalomban meglévő generál-prevencióhoz hasonlóan, az általános katonai fegyelem fenntartása és a katonai egység céljainak a biztosítása. A katonai büntetés-végrehajtás ezen túlmenően további követelményt teljesít az egyénre vonatkozóan. Ahogy arra ko-rábban már utaltunk, a XX. század elején is ismert volt az a nézet, hogy a katonai büntetőhatalom a büntetés végrehajtásával nemcsak a tettes megjavítását, további bűncse-lekményektől való visszatartását célozza, hanem e negatívumnál többet, az elítélt kato-nai kötelezettségének teljesítését is (pozitívum).¹³ A katonai büntetés-végrehajtás célja tehát szorosan kapcsolódik a katonai büntetés céljához azzal a – Vókó György által az általános büntetés-végrehajtás céljára megfogalmazott¹⁴ – kitételrel, hogy annak a büntetőjogilag felelősségre vont személy katonai vagy polgári társadalomba visszavezeté-sével, reszocializálásával vagy integrálásával kell érvényesülnie.

A katonai rend védelme mint általános katonai büntetőjogi elv indokolja a katonai büntetések sajátos, a polgári elítéltektől elkülönített végrehajtási módját is. A fenti pozitívum, azaz a katonai szolgálatban egyébként megtartható elítélt későbbi szolgálattára nevelése ugyanis hogyan is valósulhatna meg a polgári elítéltekkel közös körleten vagy módon.

A szeparáció elve a büntetés-végrehajtás területén számos esetben értelmezhető. Ezt Lőrincz József és Kabódi Csaba mint az elítéltek klasszifikációját határozzák meg. Eszerint el kell különíteni a különböző végrehajtási fokozatba tartozókat, továbbá a nő-ket a férfiaktól, a fiatalokúakat a felnőttkorúaktól, a beteget az egészségesektől.¹⁵

A büntetőjogi felelősségre vonás alapjául szolgáló bűncselekmények esetében a ka-tonai büntetés-végrehajtás célja aszerint változik, hogy a terhelt szolgálattában megtart-ható-e. Amennyiben a megvalósított deliktum katonai bűncselekmény, úgy a terhelt rendszerint szolgálattában megtartható, vele szemben csak ultima ratio jöhet szóba sza-badságvesztés. Az esetek döntő többségében a büntetés célja a katonai életviszonyokon belül értelmezhető egyéb – így elsősorban a rendfokozathoz kötődő – szankciókon ke-resztül, avagy intézkedés (megrovás) kiszabásával, de egyéb munkajogi fegyelmi büntetéssel (más, alacsonyabb beosztásba helyezés, vezetői megbízás megvonása) is elér-

13 Vö. Gábor Gyula i.m. 7. o.

14 Vö. Vókó György: Magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs, 2004. 144. o.

15 Vö. Lőrincz József – Kabódi Csaba: A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere. In: Gönczöl Katalin – Korinck László – Lévai Miklós (szerk.): Kriminológiai ismeretek. Bűnözés- kontroll. Corvina. 1998. 358. o.

hető. Amennyiben a katona cselekményére és személyére tekintettel a katonai szolgálat meghagyása mellett mégis a szabadságvesztés kiszabása indokolt, úgy a büntetés-végrehajtás hasznos eltöltését a katonai alaki szabályok és viselkedési normák fenntartása, illetve a katonai feladatokra való folyamatos felkészülést kell, hogy jelentse.

Ha a terhelt a katonai szolgálatban nem tartható meg, úgy a büntetés funkciója már nem irányulhat a katonai szolgálat folytatásához szükséges felkészítésre. Ezzel kapcsolatban mind a katonai büntetés-végrehajtás elméletében, mind annak gyakorlatában felmerül a kérdés, hogy a katonai szolgálatában meg nem tartható elítélt büntetésének végrehajtása során is érvényesíteni kell-e a szeparáció elvét. A kétkedők – egyben az önálló katonai büntetés-végrehajtás ellenzői – szerint nem, mivel az elítélt ebben az esetben már nem katona, hozzá már nem kapcsolódik a fenti állami érdek. A magunk részéről nem osztjuk ezt az álláspontot. Egyetértve Ettig Antallal, a fegyveres szervek állományából bűncselekménye miatt kiszabott szabadságvesztés büntetése mértéke, illetve egyéb körülményre figyelemmel elbocsátott terhelt további – különösen a köztörvényes bűnözőktől való – személyi védelme és a fegyveres szervek presztízse miatt indokolt az elkülönített végrehajtás.¹⁶ A katonai bünelkövetők klasszifikációja nemzetbiztonsági szempontból sem elhanyagolható. Györpál Csilla arra hívja fel a figyelmet, hogy a katonai elítéltek civil büntetés-végrehajtási intézetben való elhelyezése fenntartja annak veszélyét, hogy a fegyveres szervek állományába tartozó, és ott védett, akár titkos információkhoz jutott börtön fokozatú szabadságvesztésre ítélt fogvatartottól – annak ellenére, hogy őt a titoktartási kötelezettsége a büntetése letöltése során is köti – a börtönben töltött évek során kikerülhetnek minősített adatok.¹⁷

A katonai büntetés-végrehajtás funkciója a büntetőjogi felelősségre vonás helye szerint is különbözhet. Különös körülményhez nem kötött esetben a katonai büntetéshez az általános elveken kívül – ellentétben a külföldön szolgálatot teljesítő katonával – nyomatékosabb érdek nem párosul. Kiküldetés során azonban egyfelől a katonai büntetés más állam jogrendszerét is szolgálhatja, másfelől a büntetést nem sajátos büntetés-végrehajtási intézményben, hanem az adott alegységben belül kell végrehajtani. Mátyus Ferenc ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy a fegyelmi helyzet stabilizálása szempontjából legtipikusabb katonai bűncselekmények, így a különböző szolgálatokban fennálló (jelentési, ellenőrzési) kötelezettségek megsértése a különböző nemzeti alegységekből álló nemzetközi katonai egység parancsnoka általi elbíráltósága kívánatos lenne, de ez még utópia.¹⁸

3. Szabadságvesztés végrehajtása katonával szemben

A katonai büntetés-végrehajtás főbb funkciói közül a legfontosabb elhatárolási szempont az, hogy a katona a szolgálatában megtartható, avagy sem. Bár általános vé-

16 Vö. Ettig Antal: Gondolatok a büntetőjogi értelemben vett katonák szabadság-elvonását érintő szabályok reformjához. *Ügyészek Lapja*. 2004. 3. szám 7. o.

17 Vö. Györpál Csilla: A magyar katonai büntetés-végrehajtás helyzete a haderő átalakítás és a büntetés-végrehajtási reform tükrében. *MII Budapesti Helyőrségparancsnokság*. Budapest, 2006. 17. o.

18 Vö. Mátyus Ferenc: A válságkezelő műveletek során alkalmazandó közös katonai fegyelmi kódexről. Forrás: http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/uj_honvedsegesi_szemle/a_valsgkezelo_muveletek_soran_alkalmazando_kozos_katonai_fegyelmi_kodexrol

lekedés szerint a szabadságvesztés és a katonai szolgálati viszony párhuzamossága megkérdőjelezhető, a magunk részéről azt gondoljuk, hogy azok egymásnak nem kizáró körülményei. Ugyanakkor elismerjük, hogy a katonai büntetés-végrehajtás legvégső esete a szabadságvesztés, a katonai szolgálatot a jövőben is ellátó terhelt esetében azonban célszerű egyéb, a katona szabadságának elvonásával nem járó büntetés alkalmazása és végrehajtása. Az alábbiakban a szabadságvesztés végrehajtását aszerint tipizáljuk, hogy arra a katonai szolgálatában megtartható személlyel szemben, avagy az általa elkövetett bűncselekményre és a terhelt személyére tekintettel a katonai szolgálatból való elbocsátás mellett kerül sor.

Mindemellett csak olyan állománykategóriákról beszélünk, amelyek katonai szolgálatukat önkéntesen és hivatásszerűen, nem az általános hadkötelezettség alapján látják el. Ennek az elhatárolásnak az az indoka, hogy a katonai büntetés-végrehajtás alapvetően más intézményt állít fel a sorozott állomány, és mást az önkéntes katonák esetében. Gondolunk itt elsősorban a fegyelmi zászlóaljra, amely a magyar jogrendszerben korábban börtön vagy fogház fokozatnak felelt meg, és a sorozott állomány tagja terhére volt kiszabható, ha az elítélt a büntetése letöltése után a fegyveres erők kötelékében maradhatott. A fegyelmező zászlóalj felállításának és létezésének mindig az volt az elsődleges indoka, hogy azzal az elítéltek nem esnek ki a katonai kiképzésből, így – ahogy erre Ehrenberger Róbert utalt – nem vesznek el a hadsereg számára.¹⁹

Ugyan Magyarországon a sorköteles katonai szolgálatot csak a közelmúltban törölték el, és számos országban az még ma is jelen van, de lege lata et feranda javaslataink már nem számolnak annak újrászervezésével.

Az általános hadkiegészítésen alapuló sorkatonai szolgálat nemcsak a volt szocialista tömb (Varsói Szerződés), főleg a Szovjetunió utódállamaiban jellemző, hanem a NATO tagországokban is. Juhász Ágnes a sorozottsági arány szerint a haderők három típusát, a hadkiegészítés alapján kevesebb mint 50%-os feltöltöttségű sorozottnak látszó haderőt (például Dánia és Németország), az 50 és 67% közötti sorállománnyal rendelkező puha sorozott haderőt (Olaszország, Norvégia, Portugália és Spanyolország), valamint az ennél magasabb aránnyal rendelkező kemény alapú sorozott haderőt (Görögország és Törökország) különbözteti meg.²⁰

3.1. A katonai szolgálatból elbocsátott elítélt szabadságvesztése

A szabadságvesztés kiszabása mellett elbocsátják a katonai szolgálatból azt, aki vagy a katonai rendfokozatra²¹ vagy a katonai szolgálatra²² méltatlanná vált. Egy büntetőkollégiumi vélemény szerint nem tartható meg a szolgálatban a katona, ha az általa elkövetett bűncselekmény jellegénél fogva személyének veszélyessége fokozott és magatartásának tárgyi súlya is jelentős. A szolgálatban-tartás eldöntése során továbbá figyelemmel kell lenni ar-

19 Vö. Ehrenberger Róbert: A békétábor magyar hadserege. Forrás: <http://mek.oszk.hu/04900/04971/html>

20 Vö. Juhász Ágnes: Önkéntes vagy sorozott haderő néhány NATO-ország vizsgálatának tükrében. Kard és Toll 2005. 3. szám 53. o.

21 Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) 131. § szerint minősülő lefokozás

22 Btk. 132. § szerint minősülő szolgálati viszony megszüntetése

ra is, hogy az elkövető életvezetése és a katonai szolgálat általi magatartása – az elkövetett bűncselekményre is figyelemmel – lehetővé teszik-e a szolgálatban meghagyását.²³

A szabadságvesztés mellett alkalmazott lefokozás vagy szolgálati viszony megszüntetése nemcsak a katona egzisztenciáját érinti, hanem azt is, hogy az elítélt elveszti katonai státusát is. Ebben az esetben joggal merülhet fel a kérdés, hogy miért kellene az elítéltet a továbbiakban is katonaként kezelni. A magunk részéről a fentiekben – alapvetően a terhelt védelmére, illetve a katonai és szolgálati titkok megőrzésére hivatkozva – már kifejtettük, hogy az miért szükséges. Úgy gondoljuk ezt a privilégiumot mindaddig fenn kell tartani, amíg az elkülönítés és a büntetés mértéke arányban áll egymással. Egy kirívóan súlyos bűncselekmény miatt azonban meggondolandó, hogy az elkülönítés a terhelt személyére is tekintettel kedvezményként fenntartható-e, avagy sem.

Az elbocsátott katona büntetésének katonai szabályok szerinti végrehajtása mellett szól az is, hogy számos alkalommal a terhelt a büntetőeljárás ténye miatt veszti el – néha érdemtelenül – szolgálati viszonyát. A katonai vagy rendvédelmi szerveknél ugyanis széles körben alkalmazott gyakorlat, hogy a terheltnek már a büntetőeljárás alatt – általában közös megegyezéssel – megszűnik hivatásos státusa. Ez viszont megítélésünk szerint nem helyes. Tekintettel arra, hogy az eljárás alá vont katonának semmilyen érdeke sem fűződik a hivatásához kapcsolódó jövedelme és egyéb kedvezményei feladásához, elbocsátása kizárólag a munkáltató erkölcsi érdeke lehet, aki nem mellesleg ezzel jelezhet a társadalomnak, hogy a „bűnös” katona már nem tagja a szervezetnek. Nyilvánvaló, hogy bűncselekménnyel összefüggésben hivatalvesztést csak az ártatlanság vélelmét megdőntő büntető bíróság mondhat ki, ezért annak elébe, még munkajogi szabályokkal sem szabad menni. Mivel az nehezen tételezhető fel, hogy az ellene folyó büntetőeljárás okozta nehézségek közepette a terhelt megfontoltan tud dönteni munkajogi státusáról, indokolt egy olyan kizáró norma beépítése az egyes szolgálati törvényekbe,²⁴ amely nem teszi lehetővé a katonai szolgálati viszony közös megegyezéssel való megszüntetését a büntetőeljárás hatálya alatt.

A katonai szolgálati viszony büntetés letöltését követő fenntartása tehát álláspontunk szerint a büntetés-végrehajtás klasszifikációjára nem lehet tekintettel. Katonával szemben fő szabályként a büntetést a katonai szabályok szerint elkülönített büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani. Ez felveti a büntetés-végrehajtás további klasszifikációjának igényét, a katonai szolgálatban megtartható és a katonai szolgálatra méltatlanná vált személyek elkülönítését, és a büntetés letöltése során velük kapcsolatban érvényesülő szabályok (elhelyezés, foglalkoztatás, katonai kiképzés, felkészítés stb.) eltérő alkalmazását.

3.2. A katonai szolgálatban megtartható elítélt szabadságvesztése

A katonai szolgálat fenntarthatósága és a szabadságvesztés végrehajtásának párhuzamossága során arra kell tekintettel lenni, hogy a bűnös katona esetében milyen szol-

²³ BKv 47. (BK 136.)

²⁴ Tl. A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény és a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XXXIV. törvény.

gálati ok merül fel, amely miatt az katonai hivatását a legsúlyosabb büntetés letöltését követően is folytathatja. Kézenfekvő magyarázat, egy államnak nem lehet érdeke, hogy a kiképzett katonától megváljon, így amennyiben az elkövetett bűncselekmény és a büntetés mértéke nem összeegyeztethetetlen a katonai hivatással, törekedni kell arra, hogy a katona szolgálatát folytathassa.

Akár a külföldi, akár a magyar katonai büntetőjogi gyakorlatot szemléljük meg: a katonai szabadságvesztés és a katonai szolgálat további teljesítése megfér egymással. Korda Sándor elsősorban azért látja indokoltnak a szabadságvesztés katonai módozatainak fenntartását, hogy a fegyveres szervek állományában a büntetésük letöltése után is megmaradó személyek ez idő alatt ne essenek ki a kiképzésből, ne kerüljenek ki a katonai életviszonyokból.²⁵ Ez az a pozitívum, amelyet korábban Gábor Gyula és Vámbé-ri Rusztem is megfogalmazott, és amely alapvetően a katona elítélt szolgálatba való visszavezetését jelenti.

A katonai szabadságvesztés a fentiekre tekintettel katonai büntetés-végrehajtási intézményeket igényel. Ilyen mindenekelőtt a katonai büntetés-végrehajtási intézet (katonai börtön vagy katonai fogda), és ilyen volt a korábban már említett, de 1993-tól már nem létező fegyelmező zászlóalj.²⁶

3.2.1. A katonai büntetés-végrehajtási intézetek

Szinte valamennyi önálló katonai büntetőjoggal rendelkező országban működik katonai büntetés-végrehajtási intézet. A fejlett katonai büntetési és büntetés-végrehajtási rendszert fenntartó Amerikai Egyesült Államok már közel másfél évszázada tartja fenn katonai büntetés-végrehajtási intézetét,²⁷ amely létrehozásának alapja az a felismerés volt, hogy a korábban egységes büntetés-végrehajtási rendszerben a katona elítéltek kikerültek a katonai fennhatóság alól, katonai identitásukat elvesztették, nem beszélve az őket ért durva bánásmódról.²⁸ A NATO és EU tagállamok közül Olaszországban a katonai büntetőtörvénykönyv önálló és speciális szabadságvesztés büntetést határoz meg. A Reclusione Militare az olasz fegyveres erők tagjai részére egy hónaptól harminc évig terjedően szabható ki, és végrehajtása alatt az elítélt fizikai tevékenységet végez. Sajátos szabály, hogy a lefokozásra nem ítélt tiszt büntetését a börtön külön részében tölti, míg az öt évnél súlyosabb szabadságvesztésre ítélt a katonai szolgálatát nem folytathatja.²⁹ Európán kívül olyan országokban is stabil intézmény az önálló katonai börtön mint Törökország vagy Izrael. Ezutóbbi országban ráadásul a katonai elítéltek esetében több elkülönítési szabály is érvényben van. Ennek megfelelően a börtönben töl-

25 Vö. Korda György: A katonai büntetőjog elvi alapjai és továbbfejlesztésének lehetőségei. *Bellügyi Szemle* 1989. 9. szám 11. o.

26 A fegyelmező zászlóalj börtön végrehajtási fokozatának fenntartását – a sorkatonai szolgálati idő és az elítéltek számának csökkenése miatt – a Btk. módosításáról szóló 1993. évi XVII. törvény 32. §-a szüntette meg.

27 U.S. Disciplinary Barracks at Fort Leavenworth, Kansas

28 Vö. David K. Haasenritter: *The Military Correctional System: An Overview*. *Corrections Today*. 2003. december. 58. o.

29 Vö. Domenico Gallo: *Il parere del giurista. I tre punti critici della proposta di legge*. Fogli. Bergamo. 2005. 200. szám 6. o.

tik büntetésüket a fegyelmi büntetésben részesültek, a katonai bíróság által elítéltek és a súlyos bűncselekmények miatt felelősségre vont személyek.³⁰

Magyarországon az 1848/49. évi szabadságharc leverését követően a katonai büntetőjog forrása újra a császár lett. Az 1855. január 15-én az osztrák-magyar hadsereg első katonai büntetőtörvényeként szentesített törvény³¹ még a kiegészést követően is, egészen az első magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotásáig hatályban maradt.³² Az osztrák katonai büntetőtörvény a szabadságvesztésnek két nemét ismerte, a büntett miatt kiszabható börtönt és a vétség miatti fogságot. A börtönbüntetésnek is két típusa volt, az általános börtön, amelyben az elítélt „bilincs nélkül, de szigorúan őriztetik”, és a súlyos börtön, ahol a börtönfegyenc ítéletét súlyosabb módon (rabláncon, ennek eltörlését követően egyéb az általános fokozatban is alkalmazható „súlyosításokkal” mint bilincs, böjt, kemény fekhely, testi fenyíték, magánfogságba zárás, magánosan sötét kamrába zárás) hajtották végre. A katonai büntető-igazságszolgáltatásban már a XIX. században is csak honvéd fogházak (vagy katonai erősségek) léteztek, amelyekben a börtönbüntetésre ítélt katonák – vagy ahogy az osztrák katonai büntetőtörvénykönyv definiálta „fogházban *letartóztatott börtönfegyenczek*” – büntetésüket a fogházsabályok korlátai között töltötték ki.³³

A büntetés konkrét végrehajtásának módjára a XX. század legelejétől állt rendelkezésre magyar norma, mégpedig a honvédfogházak számára kiadott szabályzat.³⁴ Ebben az időszakban az országban összesen hét, minden honvédkerületi parancsnokságnál egy-egy honvédkerületi fogház működött. A honvédfogházak azoknak a honvéd (katonai) bíróságoknak a „hatósága alatt álló egyének” befogadására szolgáltak, akik egyszerű vagy súlyos börtönt, egyszerű vagy szigorú fogságot tartoztak kitölteni, az ellenük elrendelt honvéd (katonai) bírósági vizsgálat alkalmával vizsgálati fogságba helyeztetek, akiket a polgári bíróságok által jogerősen kiszabott, egy hónapnál tovább nem terjedő és a honvédségi (csendőrségi) tényleges szolgálat megszűnéséig el nem halasztható szabadságvesztési büntetés vált végrehajthatóvá, vagy kik mint honvéd vagy csendőrszökevények a fogháznál önként jelentkeztek.³⁵ A börtönfegyenc két osztályba voltak sorolhatók, az első osztályba az előkelőbb vagy műveltebb elítéltek tartoztak, akik bűnösségük megállapítása előtt tiszti, honvéd (katonai) tisztviselői vagy ezekhez hasonló állásban voltak, míg a második osztályt a maradék elve alapján a többi fegyenc jelentette. Az osztályba sorolás indoka az elkülönítés volt, amely azt írta elő, hogy

30 Vö. Israeli military prison. Forrás: http://en.wikipedia.org/wiki/Israeli_military_prison

31 A katonai büntető törvénykönyvről szóló 1930. évi II. törvénycikk

32 A korábbi osztrák jog érvénytelenítését a katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről szóló 1930. évi III. törvénycikk (ktbt.) I. § mondta ki: „E naptól kezdve – amennyiben az 1878:V. tc. (rövidítve = Btk.) 2. §-a kivételt nem tesz – nem alkalmazható többé az „1855. évi január 15-i büntetőtörvény a büntettekéről és vétségekről” nevezetű büntetőszabály.”

33 Vö. Gábor Gyula i.m. 10. o.

34 A m. kir. honvédfogházak számára kiadott D-4. jelzésű Szabályzatot 1901-ben adták ki (továbbiakban: Szabályzat)

35 Vö. Szabályzat I. §

amennyire azt a helyi viszonyok megengedték az első osztályba tartozó személyeket „magánosan vagy egyenlő állásúakkal közösen” kellett elhelyezni.³⁶ A katonai büntetés-végrehajtás fenti személyi hatálya a polgári bíróságok által katonákra kiszabott szabadságvesztés büntetés végrehajtására is kiterjedt. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a katonai státusú, de polgári bíróság által, köztörvényes bűncselekmény miatt elítélttel szemben a polgári büntetés-végrehajtási intézetben polgári végrehajtási szabályokat alkalmazzanak. A katona fegyencre a polgári büntetés kitöltésére is katonai szabályok vonatkoztak, noha elhelyezését polgári intézetben kellett megoldani. Ez egyfelől újabb elkülönítést jelentett, másfelől szigorúbb szabályok alkalmazását, mivel az ugyanazért a bűncselekményért ugyanolyan büntetési tételre ítélt polgári személy számára adható kedvezmények (pl. feltételes szabadságra bocsátás) a korábban katonai szolgálatot ellátóra nem vonatkozhatott.

Az osztrák katonai büntetőtörvény több mint hat évtizedes magyarországi érvényességét megtörő első magyar katonai büntető törvénykönyv a büntetési rendszerben és azok végrehajtásában jelentős változásokat nem hozott. A legsúlyosabb büntetés továbbra is a halálbüntetés volt, míg a legáltalánosabb a szabadságvesztés, amelyet „a katonai büntető intézetek berendezéséhez és befogadóképességéhez képest ezekben az intézetekben kell végrehajtani, de a szükséghez képest polgári büntető intézetekben is végre lehet hajtani.”³⁷ A katonai szabadságvesztés időtartamára vonatkozóan két egymással ellentétes (konkuráló) elv fogalmazódott meg. Az egyik a rövid időtartam követelménye volt, amely azt fejezte ki, hogy a szolgálatban megtartható katonát hosszabb időre – alapvetően egy évnél nem hosszabb időre – a katonai szolgálattól ne vonják el. A másik elv viszont pont e rövideget vitatta, mivel – ahogy arra Kardos Sándor utal – azt is vallották, hogy az eleve rövid időtartamban meghatározható szabadságvesztés inkább káros hatású, vagyis nem alkalmas a büntetési célok elérésére.³⁸ Ezt az ellentmondást a törvény úgy oldotta fel, hogy az egyébként rövid idejű szabadságvesztést az osztrák büntetőtörvény rendelkezéseiben is ismert súlyosításokkal (böjt, kemény fekvőhely, fogház- és elzárásbüntetés esetében magánzárka) rövidítették. A súlyosításokkal terhelt rövidítés azonban csak speciális katonai büntetés-végrehajtási intézetekben volt lehetséges. Ez alól kivételt képeztek azok a rendfokozatukban elítéltetésük után is megmaradó tisztek, akik fogház- (elzárás-) büntetésüket, ha ennek tartama egy hónapot nem haladta meg, lakásukon ún. „házifogságban” tölthették ki.³⁹ A katonai büntető törvénykönyv már ismerte a feltételes szabadságra bocsátást, amely azokra az elítéltekre vonatkozott, akik egy évet meghaladó szabadságvesztésük kétharmad részét már letöltötték.⁴⁰

36 Vö. Szabályzat 29. § (2) bek.

37 Kbtbk. 10. §

38 Vö. Kardos Sándor: Az első magyar katonai büntető törvénykönyv. In: Tanulmányok Dr. Dr. H. C. Horváth Tibor professor emeritus 80. születésnapja tiszteletére. Bűnügyi Tudományi Közlemények 8. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 96. o.

39 Kbtbk. 12. §

40 Kbtbk. 14. §

A katonai büntető intézetek primátusa a II. világháborút követően, az új – a magyar katonai büntetőjogban eddigi utolsóként önálló – katonai büntető törvénykönyv⁴¹ hatályba lépésével is megmaradt. A katonai büntetés-végrehajtási szabályokról az ötvenes évek közepétől külön jogszabály rendelkezett,⁴² amely a szabadságvesztés végrehajtására három büntetési nemet: a börtönt, a fegyelmező zászlóalj⁴³ és a katonai fogdát határozta meg. Ezek közül a börtön mint általános büntetés-végrehajtási mód jött számításba, amelyet a törvényerejű rendelet szerint „Annak érdekében, hogy a szabadságvesztésbüntetésre ítélt katonai személyekkel szemben a büntetésjavító és nevelő céljai a különleges katonai szempontoknak megfelelően érvényesüljenek, a katonákra kiszabott rövidebb tartalmú szabadságvesztésbüntetést – a katonai bíróság rendelkezései szerint – fegyelmező zászlóaljban, illetőleg katonai fogdában is végre lehet hajtani.”⁴⁴ A fegyelmező zászlóalj mint katonai alakulat a honvédelmi miniszter által jóváhagyott szervei határozvány szerint működött, célja az volt, hogy a katonai renddel szembe helyezkedett kizárólag sorállományú elítélteken a nevelés céljait katonai kiképzéssel érje el. A büntetés jellege abban nyilvánult meg, hogy a büntetésüket töltő katonák jogaikban és kedvezményeikben korlátozva voltak, a büntetés három hónaptól két évig terjedő időtartama alatt fegyvert és rendfokozatot nem viselhetek, továbbá a fegyelmező zászlóaljban eltöltött idő a tényleges katonai szolgálati időbe nem számított bele.⁴⁵ A katonai fogda alapvetően bármely fegyveres szerv hivatásos és továbbszolgáló tagjai, illetve a három hónapot meg nem haladó időre elítélt sorkatonák szabadságvesztésének végrehajtására szolgált. A fogdában végrehajtott szabadságvesztés is lehetőséget teremtett arra, hogy az elítélt a büntetése letöltése alatt részt vegyen a katonai kiképzésben és katonai életviszonyok között maradjon.

A fegyelmező zászlóalj és a katonai fogda csak azokban az esetekben volt alkalmazható, amikor a katona a büntetését követően is folytathatta szolgálatát. Ez a szabály egészen a fegyelmező zászlóalj kilencvenes években való megszűnéséig megmaradt. Azt követően napjainkig a katonai szolgálatban megtartható elítéltek részére az önálló katonai büntetés-végrehajtási intézet, a katonai fogház, illetve 2007. évtől az ún. katonai körlet maradt fenn.⁴⁶ Ahogy a katonai fogda, úgy a katonai körlet is a büntetés célját katonai szolgálati viszonyok között, szabadságelvonással és katonai jellegű munkáltatással szolgálja. A katonai körlet is egyfokú büntetés-végrehajtást tesz lehetővé, de – a már fentebb idézett büntetőkollégiumi véleményt idézve – nemcsak katonai vétség, hanem büntett miatt elítélt katonai szabadságvesztése is végrehajtható, ha az elkövető szemé-

41 A katonai büntetőtörvénykönyvről szóló 1948. évi LXII. törvény

42 A katonai személyekre kiszabott rövidebb tartalmú börtönbüntetések végrehajtásáról szóló 1955. évi 5. törvényerejű rendelet.

43 Tvr. I. §

44 Vö. Kovács Zoltán (szerk.): A katonai büntetőjog kézikönyve. Zrínyi Kiadó. Budapest, 1958. 76. o.

45 I.d. a Magyar Honvédség Katonai Fogház költségvetési szerv megszüntetéséről szóló 133/2006. (HK 23.) HM határozat, valamint a büntetés-végrehajtási intézetek kijelöléséről szóló 21/1994. (XII. 30.) IM rendelet, amelynek 2006. évi módosítását követően {33/2006. (XII. 26.) IRM rendelet} a katonai fogdában végrehajtható szabadságvesztést, illetve a katonai fogdában elrendelt előzetes letartóztatást a Fialtakorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében (Tököl), erre elkülönített részben kell végrehajtani.

lyiségére és a bűncselekmény indokára tekintettel a törvényben előírtnál enyhébb végrehajtási fokozat meghatározható.⁴⁶

Alapszabálya szerint a Katonai Fogház mint büntetés-végrehajtási intézet alaptevékenysége körében egyfelől fogatosította az őrizetbe vételt és az előzetes letartóztatást

- a fegyveres erők tényleges állományú tagja által a szolgálati viszony alatt elkövetett bármely bűncselekmény esetén,
- a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet és polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja által tényleges szolgálati viszonya alatt elkövetett katonai bűncselekmény, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja által szolgálati helyen, illetőleg szolgálattal összefüggésben elkövetett bűncselekmény esetén,
- a Magyar Köztársaság területén állomásozó szövetséges fegyveres erő tagja által belföldön, valamint a Magyar Köztársaság határán kívül tartózkodó személy által magyar hajón vagy magyar légi járművön elkövetett, magyar büntető joghatóság alá tartozó bűncselekmény esetén,
- nyomozó hatóság, bíróság által elrendelt őrizetbe vételt és előzetes letartóztatást.

Másfelől végrehajtotta a bíróság által kiszabott szabadságelvonással járó fogház fokozat szerinti büntetést, valamint a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó személyek szabálysértés miatt kiszabott pénzbírság átváltoztatás folytán megállapított elzárást, és azoknak a szabadságvesztését, akiknek pénzbüntetését a bíróság szabadságvesztésre változtatta át.

Harmadfelől végrehajtotta a katonák szabadságvesztésének, előzetes letartóztatásának és pártfogó felügyeletének végrehajtásáról szóló 1/1979. (VIII. 25.) HM-IM együttes rendelet állomány szakalapozó és szakkiképzés, valamint a hivatásos állomány büntetés-végrehajtási felkészítését.⁴⁷

3.2.2. A katonák szabadságvesztése végrehajtásának hatályos szabályozása

Az általános büntetőjogi szabályok a katonai büntetőjog más területeihez hasonlóan a katonai büntetés-végrehajtási jog terén is elsőbbséget élveznek. Ennélfogva a katonák szabadságvesztéssel járó büntetésének végrehajtására is alapvetően a büntetés-végrehajtási kódex⁴⁸ és annak a szabadságvesztésre és az előzetes letartóztatásra vonatkozó végrehajtási rendelete⁴⁹ vonatkozik.

Megjegyzendő: végrehajtási rendeleti szinten 1979 és 2007 között a katonai életviszonyokra vonatkozóan speciális jogszabály volt hatályban.⁵⁰ Ez változott meg 2007-ben végére azzal, hogy a büntetés-végrehajtási kódex fent említett végrehajtási rendelete egy, a katonákra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazó fejezettel egészült ki. Emel-

46 BKv 47. (BK 136.)

47 Vö. az MH Katonai Fogház 70/1997. HM határozattal kiadott Alapító Okirat 5. pontja

48 A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi II. törvényerejű rendelet (Bv. tvr.)

49 A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet

50 A katonák szabadságvesztésének, előzetes letartóztatásának és pártfogó felügyeletének végrehajtásáról szóló, többszörösen módosított 1/1979. (VIII. 25.) HM-IM együttes rendelet

lett a katonák büntetés-végrehajtási intézetben történő elhelyezésére nem jogszabály-szintű belső szabályzók is vonatkoznak. Ezek a katonai fogda-körlet működését⁵¹ és há-zi rendjét⁵² szabályozzák.

A katona szabadságvesztésének végrehajtására vonatkozó jogforrási elkülönülés hi-ánya azonban nem jelenti, hogy a katona büntetését az általános szabályok szerint kell végrehajtani. Mind a büntetés-végrehajtási kódexben, mind a végrehajtási rendeletben külön szabályozzák a katonákra vonatkozó előírásokat. Ezek a normák a katonákkal kapcsolatban elsődleges szempontokként fogalmazzák meg az (a) elkülönítésre, (b) a foglalkoztatásra és a (c) büntetés-végrehajtás idején érvényesülő függelmi viszonyokra vonatkozó szabályokat.

a) Az elkülönítés vagy klasszifikáció expressis verbis határozza meg azt a követel-ményt, hogy a katonák büntetésüket a többi elítélttől elkülönítve, sajátos intézmény ke-retében töltik ki. Ez a külső elkülönítési szabály azonban nem vonatkozik a szolgál-atból elbocsátott katonákra, akikkel szemben a büntetést az általános szabályok szerint, polgári büntetés-végrehajtási intézetben hajtják végre. A polgári büntetés-végrehajtás követelménye még abban az esetben is primátust élvez, ha a katona büntetését a kato-nai szabályok szerint kezdte meg, de a végrehajtás ideje alatt szolgálati viszonya még-is megszűnik. A hatályos jog szerint tehát a katonák tekintetében a kiszabott büntetés-nek katonai fogdában történő elrendelése – általunk korábban már opponált módon – csak akkor következhet be, ha a szolgálatában megtarthatóságra figyelemmel a bíróság a terheltet a büntetett előlélethez fűződő hátrányok alól való előzetes mentesítésben ré-szesítésre érdemesnek találta,⁵³ valamint szolgálati viszonya a büntetés teljes letöltésé-ig folyamatos maradt.

A külső elkülönítés mellett a belső klasszifikáció is követelmény. A katonai fogda-körlet működési rendjét meghatározó – fentebb már citált – normák szerint az elhelye-zés során – nemenként – el kell különíteni az előzetes letartóztatottat a szabadságvesz-tésre ítélttől, a hivatásost a szerződésestől, a tisztet a tiszthelyettéstől, a dohányzót a nem dohányzótól, továbbá az ugyanazon büntetőeljárásban letartóztatottakat egymástól.

b) A katonai büntetés-végrehajtásban speciálisan kell érvényesülniük a foglalkozta-tásra vonatkozó szabályoknak is. Ahogy az általános börtönügy terén kulcskérdéssé vált a foglalkoztatás,⁵⁴ úgy ez a szempont, a katonai büntetés-végrehajtási jog általános funkciói miatt sem hagyható figyelmen kívül. A katona esetében ráadásul még inkább fontos, hogy az elítélt bőségesen rendelkezésre álló szabadidejét hasznos, katonai pá-lyájának folytatását elősegítő tevékenységgel töltsse el. Ez utóbbi cél megvalósulása ér-dekében az elítélteket a szolgálati és alaki ismeretek terén oktatásban kell részesíteni, to-

51 Katonai fogda körlet működési rendjére a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete Igazgatója által ki-adott 7/2007. sz. intézkedése

52 Katonai fogda körlet házi rendje. Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete. Tököl

53 Vö. Horváth Tibor (szerk.): Büntetés-végrehajtási jog. Rejtjel. Budapest, 2007. 192. o.

54 Vö. Lőrincz József: Büntetőpolitika és börtönügy hazánkban 1985-2006 között. In: Tanulmányok Dr. Dr. H. C. Horváth Tibor professor emeritus 80. születésnapja tiszteletére. Büntügyi Tudományi Közlemények 8. Bíbor Kiadó. Miskolc, 2007. 142. o.

vább napirendjében időt kell biztosítani arra, hogy szakmai ismereteit fejlessze. A katonai általános foglalkoztatására azonban kizárólag abban az esetben kerülhet sor, ha más elítéltektől való elkülönítése így is biztosítható.

A büntetés-végrehajtásban a katonai képzés és a kiképzés mindig kiemelt jelentőséggel bírt. Egy XIX. századi börtönügyi utasítás elvi igénnyel fogalmazta meg, hogy a testgyakorlat például a fiataloknál *„a katonai mozdulatokra való tekintettel eszközendő, miáltal a hadköteles korban levő fegyenczek az intézetben mindazon katonai mozdulatokat elsajátítják, melyek fegyver nélkül megtehetőek, s amidőn büntetési idejüket kitöltve sorozás elé állnak, és védkötelezettségük teljesítésére bevonatnak: a tudnivalók részét már ismerik, s katonai kiképzésük úgy saját személyükre, mint előjáróikra nézve meg van könnyítve.”*⁵⁵

c) A belső klasszifikáció egyik indoka, hogy az elítéltek a szabadságvesztés végrehajtás alatt előjárói és feljebbvalói joggal nem rendelkeznek és – bár rendfokozatukat nem veszítik el – rendfokozati és fegyvernemi jelzés nélküli egyenruhát viselnek. Ebből következően az elítéltek egymásnak nincsenek alárendelve, a szolgálati helyen érvényesülő függelmi viszonyok a katonai büntetés-végrehajtási intézetben még abban az esetben sem érvényesülhetnek, ha a katonák egyébként szolgálati tevékenységük során akár a büntetés letöltését megelőzően, akár azt követően hierarchikus viszonyban állnak.

4. A katonai büntetés-végrehajtás egyéb területei

A katonai szabadságvesztés végrehajtása, azaz a katonai börtönügy csak egy része a katonai büntetés-végrehajtási jognak. Bár kétségtelen, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának katonai szabályai jelentősebb területet képeznek e diszciplinán belül, a végrehajtási joghoz tartozik a büntető eljárásjogi személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések alkalmazása is.

A sorállományú katonaság fenntartása idején a katonai büntetés-végrehajtási jognak sajátos területe volt a büntetés-végrehajtásból szabadult elítéltek utógondozása is. E körbe alapvetően a próbára bocsátott és a pártfogó felügyelet alá helyezett katonák tartoztak. Földesi Sándor ezt az utógondozást mint a katonai igazságügyi szervek és a parancsnok együttműködésének kötelezettségeként, egyben e közös tevékenység „leggyengébb láncszeméként” fogalmazta meg. A parancsnokok egy része ugyanis úgy vélekedett, hogy a pártfogói felügyelet jogintézménye a katonai nevelés rendszerében nem illeszthető be. Talán e megállapítás miatt is a nyolcvanas évektől kezdve a katonai bíróságok is csökkenő mértékben éltek e jogintézmény alkalmazásának lehetőségével.⁵⁶

Napjainkban az elítéltek utógondozásáról már nem is beszélünk, mivel akik bűncselekményüknél fogva erre szorulnának, a katonai szolgálatra amúgy sem lennének mel-

55 Vö. Börtönügy a magyar királyi országos fegyintézetekben. Királyi Igazságügyministerium, Budapest, 1885. 29-30. o.

56 Földesi Sándor: A katonai igazságügyi szervek és a parancsnokok együttműködése. In: Katonai jog- és igazságszolgáltatás. ZMKA Budapest, 40-41. o.

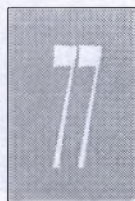
tóak, míg akik katonai büntetésüket letöltötték, azok esetében a parancsnoki munka elegendő munició lehet a katonai szolgálat hatékony folytatásához.

A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések körében a katonákra vonatkozó speciális végrehajtási szabály, hogy az előzetes letartóztatást és az annak feltételei alapján elrendelhető őrizetbe vételt katonával szemben abban az esetben is lehet fogatosítani, ha az általános letartóztatási feltételek megvalósulása mellett a katona szolgálati vagy fegyelmi okból nem hagyható szabadlábban. Ezt a körülményt az eljáró bíróságnak kell a konkrét ügyre vonatkozó tények gondos mérlegelése alapján eldöntenie, ilyen lehet, ha a terhelt cselekménye kedvezőtlenül befolyásolná az alakulat fegyelmi helyzetét, a terhelttel szemben már a bűncselekmény elkövetése előtt vagy akár azt követően fegyelmi problémák adódtak, avagy a magatartás közvetlenül és súlyosan sérti a katonai rendet.⁵⁷ Tekintettel arra, hogy az országban önálló katonai fogdák – az alapvetően a szabadságvesztés büntetés végrehajtására szolgáló katonai körleten kívül – nem működnek, a katonákkal szembeni kényszerintézkedések végrehajtására is csak polgári intézetek (rendőrségi fogdák, illetve büntetés-végrehajtási intézetek) állnak rendelkezésre. Ennélfogva e két kényszerintézkedés esetében is érvényesülnie kell a más fogya tartottaktól való elkülönítés követelményének.

5. Összefoglalás

A katonai büntetőjog részeként a katonai büntetés-végrehajtási jog fő célkitűzése, hogy egyfelől a büntetőjogi felelősségre vont katonákkal szemben érvényesítse a kiszabott szankciót, másfelől a szolgálatban megtartható katonákat a büntetés végrehajtása alatt úgy nevelje, hogy azok katonai kötelezettségüket később megfelelően tudják ellátni. Ebből következően a katonai büntetés-végrehajtás elsősorban a büntetés letöltését követően szolgálatban megtartható elítéltekre, valamint a szabadságvesztés büntetésre és az előzetes letartóztatásra mint büntetőeljárás kényszerintézkedés végrehajtására fókuszál.

A hazai katonai büntetés-végrehajtási jog mint speciális terület kapcsolódik az általános büntetés-végrehajtási joghoz. Sajátos szabályai napjainkban önálló jogszabályban már nem jelennek meg, azokat mint különös normákat a büntetés-végrehajtási kódexben, illetve annak végrehajtási rendeletében szabályozzák. Hasonlóan érvényesül a büntetés vagy az előzetes letartóztatás végrehajtása is. Önálló katonai büntetés-végrehajtási intézet csak a szabadságvesztés végrehajtását biztosítja, az előzetes letartóztatás vagy az őrizetbe vétel alkalmazására viszont általában polgári intézményekben (rendőrségi fogdában vagy büntetés-végrehajtási intézetben) kerülhet sor. Ennélfogva a magyar katonai büntetés-végrehajtási szabályozás egyik alapvető követelménye az elkülönítés vagy klasszifikáció. Ez a körülmény azonban a katonai nevelést, avagy a katonai szolgálatból elbocsátott katona személyi védelmét nem biztosíthatja. Még a katonai büntetés-végrehajtás intézetben sincs lehetőség a katona és polgári elítéltek teljes körű elkülönítésére. Ennek legfőbb oka, hogy az állam – nem titokoltan gazdasági érdekből – nem kíván e célra önálló intézményt fenntartani, megelégszik azzal, hogy egy polgári –

igaz önmagában is speciális, a fiatalok és a HIV fertőzöttek büntetésének letöltésére szolgáló – intézményt jelöl ki. Ez a gyakorlat egy fejlett katonai büntetőszabályokat betartatni kívánó országban nem a legjobb megoldás még akkor sem, ha az igény egyébként nem jelentős.

A korszerű katonai büntetés-végrehajtási követelmények teljesítése miatt továbbá célszerű megfontolni a katonai büntetés-végrehajtási szabályok kiterjesztését a szolgálatban nem megtartható személyekre is. Ez egyfelől a katonai büntetés-végrehajtásban – főleg a sorállományú katonaság megszűnése miatt – az elítéltek számában tapasztalható visszaesés miatt nem jelenthet jelentősebb szervezeti fejlesztést, másfelől a katonai büntetőeljárásban elítéltek szinte homogén környezetben, az államérdek szempontjából ellenőrizhető módon kezelhetők. Az egységes katonai büntetés-végrehajtás mellett szólnak egyes külföldi – NATO országokban meglévő – példák is, ahol a katonai elítélteket szolgálati viszonyok folytatásától függetlenül egy intézményben helyezik el. Ez természetesen önálló katonai büntetés-végrehajtási intézetet is feltételez, amelynek működtetésére a magyar büntetés-végrehajtási jog történetében már volt adaptálható példa.

A szabadságvesztés végrehajtásához képest más aspektusban kell gondolni a büntetőeljárás kényszerintézkedések alkalmazására. Amíg a szabadságvesztés letöltésére elegendő egy intézmény, addig az őrizetbe vételt, illetve az előzetes letartóztatást az ország bármely régiójában elrendelhetik és alkalmazhatják. Tekintettel a viszonylag kisebb ügyszámra, több katonai letartóztatás végrehajtására alkalmas külön intézményt nem célszerű fenntartani. A polgári büntetés-végrehajtási intézetekben vagy rendőrségi fogdáknak azonban továbbra is biztosítani kell a klasszifikáció lehetőségét. Ennek azonban teljes körűnek kell lennie: a katonai és a polgári letartóztatottak napirendjük során semmilyen körülmények között sem érintkezhetnek egymással.